

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Леонід Залізник (Київ, Україна).

Походження українського народу за даними археології.

Етногенез будь якого народу є проблемою етнологічною. Етнологія наука комплексна, що спирається на дані кількох дисциплін – етнографії, лінгвістики, археології, антропології, письмові джерела тощо. Важливу роль у вирішенні проблеми походження слов'янських народів, зокрема українців, відіграють дані археології.

При вирішенні питань етногенезу сучасна етнологія спирається на декілька універсальних принципів, які поширюються і на україногенез:

1. Підхід до етносів як етнокультурних організмів, що в певний час народжуються, проходять життєвий цикл і неминуче дезінтегруються, розчиняючись серед сусідів.

2. Вік етносу визначається ретроспективно, шляхом визначення за допомогою даних різних дисциплін (історія, археологія, мовознавство, етнографія, антропологія тощо) початкової точки безперервності етнокультурного розвитку конкретного народу до нашого часу.

3. Переважна більшість європейських народів, що мешкають в зоні культурно-історичного впливу Римської імперії, народилася в ранньому середньовіччі у V–VII ст. (французи, німці, англійці, іспанці, чехи, серби, хорвати, поляки, українці та ін.).

4. Племінний етап розвитку європейських етносів почався на зорі середньовіччя (VI–IX ст.), коли попередники сучасних народів середньої смуги Європи існували у формі племінних об'єднань та етнографічних груп зі спорідненими діалектами, але різними етнонімами. У ранньому середньовіччі англійці склалися з англів, саксів, ютів; поляки – з віслян, слензян, мазовшан, кашубів, лендзян; руські (українці) – з полян, деревлян, сіверян, волинян, уличів, тиверців, білих хорватів тощо.

5. З початком розвиненого середньовіччя в IX–X ст. згадані племінні групи консолідуються в єдині середньовічні етноси з власними державами. У цей час

постали перше Англійське королівство, Празьке князівство чехів, перші німецькі, французькі держави, Перше польське королівство Пястів, держави моравів, сербів, хорватів.

Проблема зародження слов'янських етносів своїм корінням сягає раннього середньовіччя, доби великого розселення слов'ян. Першими достовірно слов'янськими культурами і батьками сучасних слов'янських народів є празька (склавини) та пеньківська (анти) культури, що зародилися у V ст. на території України. У VI–VII ст. анти й склавини з України розселялися на Балкани, Середній і Верхній Дунай, започатковуючи південне та західне слов'янство. Експансія нащадків людності празької та пеньківської культур на північ та північний схід в лісову зону Східної Європи започаткувала білоруський (X ст.) та російський (XII ст.) етноси. Рештки празького та пеньківського населення, що лишилися на батьківщині, стали пращурами українців. Празька культура Правобережної України трансформувалася в райковецьку, яка стала генетичним підґрунтям населення Південної Русі X–XIII ст. Саме в цей час сталася консолідація праукраїнських літописних племен полян, сіверян, деревлян, волинян, уличів, тиверців, білих хорватів в єдиний руський етнос. Останній пізніше змінив етнічний на український, як це сталося з багатьма етносами Європи. Волохи стали румунами, московити – росіянами, а ляхи – поляками.

Мешканці княжого Києва, Чернігова, Галича X–XIII ст. були настільки ж українцями, як жителі тогочасних Лондона, Парижу, Гнезно були відповідно англійцями, французами, поляками. Згадані етноси середньовіччя за мовою, культурою, свідомістю суттєво відрізняються від їх сучасних відповідників, але очевидно, що вони були українцями, англійцями, французами, поляками на середньовічному етапі історичного розвитку цих народів.

Володимир Великий та його син Ярослав Мудрий настільки ж національні українські правителі, як їх сучасники Мешко Перший та Болеслав Хоробрий польські національні діячі.

За даними археології слов'яногенез виглядає як генетичне дерево, коріння якого на батьківщині празької культури в Північно-Західній Україні, а гілля

поширилося по Центральній, Південній та Східній Європі, започаткувавши окремі слов'янські народи.

Інна Потехіна (Київ, Україна).

Міжпопуляційні контакти у Північному Причорномор'ї в VI – на початку III тис. до н.е.

Контакти носіїв численних культур Північного Причорномор'я в епохи неоліту-ранньої бронзи надійно простежуються за допомогою антропологічних та археогенетичних досліджень. Якщо в епоху неоліту на цій території домінувало населення протоевропеїдного антропологічного типу з мітохондріальною групою U, то на фінальному етапі неоліту і при переході до енеоліту в результаті взаємодій з трипільськими групами, які поступово просувалися у східному напрямі, в популяціях дніпродонецької культурно-історичної спільності, а пізніше і у носіїв середньостогівської культури з'являються носії гаплогрупи H, характерної для ранніх землеробських популяцій. Більш складним завданням є виявлення генетичних зв'язків у антропологічно гетерогенному середовищі популяцій ямної культури.

Нові антропологічні матеріали з чітко стратифікованого Сугоклеїського кургану (м. Кіровоград, розкопки Ю. Болтрика, А. Ніколової), де були відкриті поховання ямної культури з колесами та іншими елементами візків, дають можливість співставлення діахронних груп ямників з різним обрядом поховання, а саме, «власників» колісного транспорту (3000–2600 cal BC) – з членами більш пізньої ямної групи. Вивчення краніології і геному цих кістяків наближає до розгадки причин антропологічної неоднорідності ямного населення Північного Причорномор'я. Один з антропологічних типів Сугоклеї (східносередземноморський) та виявлена тут мітохондріальна гаплогрупа H свідчать про можливі контакти з нащадками вихідців з Кавказу, Середньої і Центральної Азії, Ірану, але масовий приплив населення з цих регіонів на антропологічному матеріалі не простежується.